

גור אריה

בראשית - שמות

ביאור על פירוש רש"י על התורה

מאת

הרב רבי יהודה ליוואי ברבי בצלאל זללה"ה
המהר"ל מ'פראג

לבאר פירושו לתלמידים המעיינים, כי ראשון הוא פירושו לכל פירוש לפרש הפשט. וגם כלול מתלמוד, ואגדות, מדרש רבות, מכילתא, ספרא, וסיפרי. גם לברר דבריו אם האמת אתו מה שהשיבו עליו הבאים אחריו. ולברר כל מה שבא בדבריו מדברי רבותינו ז"ל, אם בתלכה לברר עומק ההלכה. ואם באגדה, לבאר אותה על פי סודה וטיב מעמה. ומן המאמרים הידועים (כאן) שבאו בפירוש רש"י, ראייה על האחרים שכולם דברי חכמה, ומום אין בהם. ובקצת מקומות (בחיבור זה) להראות פירוש במקרא או בתרגום יותר קרוב. עד שהחיבור הזה הוא נאות אף לגדול והוא ארי"ה בתורה, וליניק וחכים גו"ר בתורה, לכן שם החיבור הזה, גור אריה. והוא טרו"ף יטר"ף כל פירוש זר ורחוק, יביאהו עד המריפה לא ישלם אותו כסף וזהב, וכל חפצים לא ישוו בו, כמו שאמר הכתוב (תהלים ק"ט) טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף.

(נוסח השער מדפוס ראשון שנדפס בחיי רבינו המחבר זצ"ל בעיר פראג שנת של"ח לפ"ק)

ועתה נדפס ונסדר מחדש באותיות גדולות מאירות עינים,
עם הגהות והערות קצרות, ומראה מקומות משאר ספרי המהר"ל
פה קרית יואל דק"ק סאטמאר יצ"ו - שנת ה'תשפ"א ליצירה

בעזהשי"ת

ידוע ומפורסם מה שמקובל מצדיקים בעלי רוח הקודש, שהדפסת ספרים קדושים ובפרט ספרי רבינו המהר"ל מפראג זי"ע, מסוגלים לישועות גדולות ולהצלחה בכל ענינים ברוחניות ובגשמיות (ועיין בדברים אחרים מאת המו"ל).
יעזור השם יתברך להעוזרים והמסייעים, שיתברכו בכל טוב ימלא ה' כל משאלות לבכם לטובה, אמן.

אלו ספרי המהר"ל זללה"ה שיצאו לאור בעזהשי"ת על ידינו

<p>ספר נצח ישראל ביאור ענין הגלות והגאולה העתידה</p> <p>ספר נר מצוה לחנוכה</p> <p>ספר אור חדש על המגילה דרוש לשבת תשובה</p> <p>נתיב התשובה (נתיב י"ז מספר נתיבות)</p> <p>דרוש זכר צדיק הספר על פסידת הצדיק</p>	<p>ספר תפארת ישראל ביאור ענין תורה שבכתב</p> <p>ספר באר הגולה ביאור ענין תורה שבעל פה</p> <p>דרוש על התורה והמצוות</p> <p>נתיב התורה נתיב הראשון מספר נתיבות</p> <p>ספר מגילת יוחסין וספר גבורות ארי (והם תולדות רבינו המהר"ל ויחוס משפחתו)</p>	<p>ספר גבורות ה' ביאור ענין גאולת מצרים</p> <p>עם הנהגות המגיד הקדוש מקאזנין זי"ע בספרו גאולת ישראל</p> <p>דרוש לשבת הגדול שדרש המהר"ל בשנת שמי"ט</p>
<p>ספר גור אריה ב' כרכים</p> <p>ביאור על פירש"י ז"ל על חמשה חומשי תורה</p> <p>כרך א' - בראשית שמות כרך ב' - ויקרא במדבר דברים</p>	<p>ספר נתיבות עולם והוא חלק שני מספר דרך חיים על מסכת אבות</p> <p>והם שלשה ושלשים נתיבות של המדות המשובחות</p>	<p>ספר דרך חיים על מסכת אבות</p> <p>המשנה מנוקדת עם פירוש רש"י</p> <p>פירוש על כל משנה בביאור יפה ונפלא</p>

להשיג כל הספרים וכן להערות יפנה להמו"ל

אלימלך שלמה שווארמץ שו"ב

SIFREI MHARAL PUBLICATIONS - KIRYAS YOEL - MONROE N.Y. 10950

Tel. (845) 637-7585 - Email 6377585@gmail.com

דברים אחדים וקצרים למהדורה החדשה של הספר גור אריה לרבינו המהר"ל זי"ע

ישמחו ה'נבונים ו'יגילו ה'תלמידים המבקשים ושותים בצמא דברי רבינו הקדוש המהר"ל מפראג ז"ל, בהוצאתו לאור את הספר הקדוש גור אריה על פירוש רש"י על התורה. אחר שכבר הוצאנו לאור את ספרי המהר"ל, ה"ה הספרים גבורו"ת, והתפארת, והנצ"ח, והנתיבות, והדר"ך חיים על אבות, וזכינו עד עכשיו בהוצאת אלה החמשה כרכים מספרי המהר"ל, ובתוך הכרכים הדפסנו עוד ספרים מרבינו המהר"ל השייכים לכרך ההוא, ומהם הדרשות מרבינו שהצגנום כל אחד במקומו הראוי לו, ובכולם עשינו כוונים למלאכת שמים ביופי והידור הדפוס והדפסנום באותיות גדולות מאירות עינים, בפסוק ענינים ובפרקים קצרים להקל על המעיין.

ובן עשינו את כל הנ"ל במהדורה זו החדשה של הספר גור אריה, ואף גם זאת, חלקנו את כל הד"ה מפירוש רש"י על כל פסוק בפרקים מחולקים, והוספנו הרבה מראי מקומות ציונים והשוואות לדברי רז"ל והראשונים על דברי רבינו, וכן ציינו מראי מקום לשאר ספרי רבינו המהר"ל במקום אשר ידובר שם מאותו ענין, ובפרט במקום שקיצר רבינו ובמקום אחר האריך בדבר, כי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר (עי' ירושלמי ר"ה י"ז. והובא בתוס' כריתות י"ד:).

גם הגהנו את הספר וסקלנו אותו ממכשולי הטעיות הרבות שנפלו בו, ותקנו אותו על פי דפוס ראשון וכן מדפוסים אחרים. אף גם זאת עשינו כי הצגנו את ההשמטות הבאות בסוף הספר הגור אריה דפוס ראשון במקומן הראוי להם.

והנה ידוע דרך הקודש של רבינו המהר"ל בספרו גור אריה, שהוסיף בכל פרשה ביאורים מיוחדים, ומלבד פירושיו לפשוטו של מקרא, האריך עוד לבאר עמקות ופנימיות וסוד הענינים, וכתב פעמים רבות שהפשט והדרש הולכים מצומדים בפנימיות הסוד, וכבר נמצינו למדים דבר זה בשער הספר של הדפוס ראשון שיצא לאור בשנת של"ח על ידי רבינו המהר"ל בעצמו, שכתב שם שדברי רש"י, הפשט ואגדה, מבוארים יחד בסוד"ה וטו"ב טעמ"ה. וכן בהרבה מקומות בס' גור אריה ביאר, שהדרש נובע דווקא מעומק פשוטו של מקרא, וכן מבואר היטב בס' באר הגולה באר הראשון.

בספרו גור אריה הולך וסובב רבינו על דברי המזרחי פעמים אין מספר, ובהרבה מקומות מעתיק את דברי המזרחי בקיצור לשון בלי לציין שממנו לוקח, וכאן במהדורתנו הראנו מקום וציינו לדברי הרבינו אליהו מזרחי זצ"ל. והרבה פעמים חולק רבינו על המזרחי בפשט דברי רש"י, ויש אשר הביא את דברי המזרחי, ואחר כך כתב ולי נראה, אך פעמים הרבה חולק עליו בפירוש, כנ"ל.

רבינו המהר"ל בספרו זה מביא ומעתיק מדברי הראשונים פעמים רבות, ורגיל הוא בהבאת דברי הרמב"ם, הן מספר הי"ד, והן מס' המורה, וכן משמונה פרקים, ופירוש המשניות, וגם מדברי הרמב"ן בפירושו על התורה מביא הרבה מאד, ומפלפל בכל דבריהם, וכן מביא מדברי האבן עזרא, הרד"ק בספריו, החזקוני, והמהרא"י – מהר"י איסרלין – בעל תרומת הדשן (שכתב פירוש על דברי רש"י, בספרו ביאורי מהרא"י), וכן מאחיו של המהר"ל, רבי חיים מפראנקפורט זצ"ל (מחבר ספר באר מים חיים על פירש"י עה"ת), ויש אשר הביא רבינו מספר המור בביאוריו בדברי רש"י. אבל בעיקר העיקרים נוסד כל ספר גור אריה לעומת ספר המזרחי, אף שהרבה פעמים מביאו ומעתיק דבריו בקוצר לשון בלי להזכירו וכאמור.

וכן מביא רבינו המהר"ל פעמים הרבה משאר ספריו שחיבר שנדפסו אחר ספרו גור אריה, כי הספר גור אריה היה הספר הראשון שהדפיס, ואחר כך הדפיס ספר הגבורות ושאר ספריו. וכן הביא משאר ספריו שלא נדפסו כלל, אשר בעוה"ר לא זכינו לאורם, ורמז עליהם בקוצר אמרים בכמה מקומות, וכן רמז עליהם בס' גבורות פמ"ז. ומן הספרים שחיבר ולא נדפסו, הם, ספר על ראש השנה ויום הכיפורים, וספר על חג הסוכות, וספר 'הגדולה' המיוסד על מעשי בראשית, והוא נקרא גם 'ספר השב"ת', ועוד. ומה שלא הדפיס רבינו המהר"ל בחייו לא זכינו לאורם, אבל המהר"ל מעתיק מהם הרכה בספריו, וציינו אותם במקומם.

אודה את ה' ופי מלא תהלות לו ית', שזיכני לעסוק בקדשים, ולא—ל גומר עלי, שבאתי עד הלום לברך על המוגמ"ר, ואחר כל העיכובים השונים שעמדו עלי דרך, זכינו להוציא לאור ספר הקדוש הזה ספר גור אריה. והנה קצרה ידינו ושכלנו להשיג שמץ דבר מני גודל קדושתו של המהר"ל מפראג זי"ע וגודל קדושת חיבוריו, כי מי יבוא להעיד על אור השמש בצהרים, ומי יבין בסוד קדושים, כי לגדולתו וקדושתו של המהר"ל אין חקר, ולעומק דבריו בספריו הקדושים אין מספר, כי בספריו הקדושים מבוארים יסודות אמונתנו בהשם יתברך ובתורתו הקדושה הנתונה לנו מסיני, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, יסוד קדושת נשמתן של ישראל עם קדוש, יסוד אמונת חכמים ה"ה רבותינו ז"ל, בהגלות לנו עומק החכמה והדעת שיש בדברי חכמינו ז"ל הקדושים, וכן יסוד האמונה בביאת משיח צדקינו וענין ומטרת הגלות ותכלית גאולתן של ישראל במהרה.

ורבותינו הקדושים תלמידי הבעש"ט הפליאו בספריהם הקדושים את גודל קדושת המהר"ל וספריו הקדושים. לך נא וראה מה שכתב הגאון הקדוש המגיד מקאזשניץ זי"ע בהסכמתו על ספר נצח ישראל, וזה לשון קדשו י"ה תלמידי הרבני מו"ה יעקב משה יוכו', הביא לפני ספר התורה הזה [נצח ישראל] לא ישקר, אשר לחכמתו ולתבונתו אין חקר, ובחכמת האמת יש לו עיקר' וכו'. ובהסכמתו על ספר באר הגולה כתב המגיד מקאזשניץ זי"ע, 'כל צמא לכו למים מי באר נשתה בדרך מלך חיים, חפרה אחד מנדיבי עם איש אשר ברוחו פי שנים, הנגלות והנסתרות מפז מפנינים יקרות ה"ה המופלא שבחכמים, אביר הרועים הגאון הגדול מהר"ל מפראג בספרו באר הגולה, דלה דלה, השביע צמאון נפש שוקקה לפענח נעלמים, ודבר כל חוקה, הנמצא במאמרי רז"ל אשר הם מהבין גפלאים, כי סוד ה' ליראיו ועבדיו הנביאים' וכו'. ובהסכמתו לספר נתיבות עולם כתב מי יפאר גודל פאר וכבוד כבוד ספר הנחמד מזהב ומפז אשר חיבר כבוד הגאון איש אלקי מאוד הגולה מופת הדור המנוח מהר"ל מפראג אשר יצא טבעו כעולם בכמה וכמה ספריו הקדושים וכו' אשר כל נתיבותיה שלום בחכמה ויראת חטא. לספר כשבח הספר היא למותר וכו', אשר המפורסמות אין צריבין ראייה בקיום לקיים את דבריו אשר חבל נאמר ברוח הקודש' וכו'.

וכן כתב הגה"ק המהרצ"א מדינוב זי"ע בסה"ק בני יששכר לחנוכה, אשר ידוע כי דבריו נאמרו ברוח הקודש והיה משתמש בספר יצירה, עכל"ק. ועוד כותב הכני יששכר בספרו הוספת המהרצ"א על ס' סור מרע ועשה טוב, וז"ל: אם תרצה לרוות צמאונך להבין דרשות חכמינו ז"ל תדבק נפשך בספרי קדוש עליון המהר"ל מפראג, עיין שם היטב. ועי' עוד בספר מעין גנים שחיבר הבני

א. בספר מאיר עיני הגולה (אות ס) כתב, בין נכבדי חסידי קאזניץ שבוארשא חית אחד מיוחד חר"ק חסיד מו"ר יעקב משה מושקאט ז"ל והוא ה' מקורב גדול ונאמן ביתו של חמנדר זצ"ל והאיש ה' מפורסם בחסידותו וטוב לבבו ועסק בהדפסת ספרים ישנים שתוויל וזה מכיוון והדפיסם למען לזכות את הריבים, ובמקורות חסידים ספרי מהר"ל מפראג וכו'. והוא אמנם הדפיס חסידים גבורות ה', אור חדש, נצח ישראל, באר הגולה, נתיבות עולם, וכולם בחסכמת חמנדר מקאזשניץ זי"ע, וכן הדפיס ספר גאולת ישראל, הנחתו חמנדר על ספרי המהר"ל.

יששכר על ס' אור החיים מרבי יוסף יעב"ץ וז"ל: איעצך ויהי אלהים עמך, עסוק נא בספרי מהר"ל מפראג וכו', ותדקדק בדבריו ותראה פלאות ה', עכל"ק.

ומקובל מצדיקים בעלי רוח הקודש, שהדפסת ספרי מהר"ל מפראג מסוגל לישועות גדולות בכל ענינים (עי' בליקוטי מרן ר' מאמיל מסלאנים זצ"ל). וכאשר גם מרן רביה"ק מסאטמאר זי"ע סיפר, ששמע מאביו מרן הקדושת יו"ט זי"ע שהרה"ק מריזשין זי"ע ציוה לאחר שהיה נצרך לישועה שלא בדרך הטבע, ואמר לו להדפיס ספר באר הגולה ממהר"ל (נדפס במהדורותינו בס' התפארת). והרה"ק מריזשין נתן לו מכתב הסכמה (העתקנוהו במילואו להלן), וז"ל: ובגלות האחרון דעוקבתא דמשיחא יהיה נפתח שער הנו"ן שבטומאה (עי' היטב באור החיים הקדוש פ' שמות) שהוא מינות ואפיקורסות רחמנא ליצ'לן, וכו', על כן הבטחנו הבורא כל עולמים על ידי נביאיו, שכל מי שירצה להחזיק באמונת אבותינו יתחזק, ומן השמים יסייעו לו אחר שיתאמץ בכל כוחו להניצל מפח יוקשים, ויראה לנו נפלאות להצילנו מידם, כמו הנפלאות שעשה הקב"ה במצרים, עיין שם היטב בלשונו הקדוש (נעתק קצת בחידושי תורה פ' וירא תשי"ז למרן הגה"ק מסאטמאר זי"ע, וכן בדברי יואל פ' ורא - ועי' היטב בסה"ק על הגאולה סי' פ"ו - וכל זה כבר נדפס בלשונו במילואו בשנת תר"פ בספר טוב יגאל).

במיוחד חובה גדולה הוא בזמנינו אשר החושך יכסה ארץ (ישעי' ס, ב') ובעוונותינו הרבים נמצאנו כהיום בזמן אשר נכרתה אמונת אמת מלכות ומפיהם של הרבה מזרע ישראל, ונתקיים הכתוב (ירמיה ז, כ"ה) אברה האמונה ונכרתה מפיהם וגו', ונתרבה המינות ואפיקורסות בעולם, והכפירה של רעיון הציונות נתפשטה מאוד בקרב בית ישראל, ובפרט בארצנו הקדושה אשר שם קינן הס"ם, בהקמת ממשלת מדינת המינים הציונים שר"י אשר קראו עצמם בשם ישראל, ובמדינתם הטמאה מפיצים את הכפירה הציונית אשר בעוה"ר עוקרים את האמונה בכל השלשה עשר עיקרים, ובפרט האמונה בביאת המשיח ובגאולה מן השמים לצפות לישועה שיבוא רק על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו, והסיטרא אחרא וחילוליהם בכל כוחותיהם ובכל שום וחניכא דאית להו, ובפרט אלו שנקראו דתיים (דהיינו פרומע ציונים) שנתחברו ביחד ונעשו כולם מרכבה טמאה, וידם במעל הזה לעקור את האמונה המהורה ודת תורתנו הקדושה.

לכן חיוב גדול, וביותר בדורינו, להתעמק בספרים הקדושים המחזקים האמונה בהתורה הקדושה כאשר נמסר לנו על ידי חכמינו ז"ל הקדושים, וכאשר נתבאר על ידי רבותינו הקדושים בכל דור ודור.

ובזכות הדפסת ספרי המהר"ל והלימוד בספריו הקדושים, יעזור השם יתברך שנזכה כולנו לקיום יעודי הנביאים שכתובים על ידי נביאיו, וישלח לנו את גואלינו משיח צדקנו, ונזכה לראות בישועת ישראל בהתרוממות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן.

הק' אלימלך שלמה בן דינה רחל שווארטיץ שו"ב

תשפ"א לפ"ק - מתא קרית יואל דק"ק סאטמאר יצ"ו - מאגרא ניו יארק

ב. בספר מאמר מרדכי (ח"ב ק"ג), הרה"ק רבי ישעי' בן רבי משה פראנער (מח"ס עצי בשמים וס' ראשי בשמים) ח"ת חתן תרח"ק רבי יצחק מראדוויל ותלמידו של הרה"ק המניד מקאונניץ, פעם חלת, ושלחת אמו לחותנו תרח"ק רבי יצחק מראדוויל שיתפלל עבורו, וא"ל בעלת שתמכור את השטערן טיכל שלח ובהכסף ידפיסו ספרי המהר"ל מפראג וזה יועיל לרפואתו יותר מאשר לשלוח לר"י מראדוויל, ושמעת בקולו והדפיסו ספרי מהר"ל עם הסכמה מהרה"ק מקאונניץ, אחר כמה ימים נכנס רבי ישעי' אל אביו רבי משה וחית מויע כולו, וסיפר לו שנראה אליו יחודי זקן ושאלו איפוא כואב לו, ועבר בידו על כל גופו וככל מקום שחניח ידו תיכף נרפא, ושאלו רבי משה למראתו, וצייר לו רבי ישעי' צורתו, וא"ל רבי משה שזה היה המהר"ל, כי פעם חלת גם הוא וכא אליו המהר"ל ונרפא, ומאז זוכר את צורתו.

הסכמות הרה"ק המגיד מקאזניץ זצ"ל, על ספרי רבינו המהר"ל זצ"ל

הסכמה על ספר נצח ישראל

(נאווי דוואהר תקנ"ג)

הסכמת הרב המאור הגדול החסיד המפורסם איש אלקי מגיד מישורים דק"ק קאזניץ

ה"ה תלמידי הרבני מו"ה יעקב משה בהרבני המופלא הנגיד מו"ה שלמה זלמן נר"ו, הביא לפני ספר התורה הזה [נצח ישראל] לא ישקר, אשר לחכמתו ולתבונתו אין חקר, ובחכמת האמת יש לו עיקר, מהגאון הגדול מהר"ל פראג זלה"ה. אשר הוא יסוד מוסד לגאולה נצחית אשר אנו מקוים בכל יום, ולהחזיק אמונתנו בו.

ועלה ברצון מהרי"מ הנ"ל להדפיסו מחדש. ומי יתן שהשי"ת יגמור הכונה הזו לטובה, ולהתפרסם גם שאר חבורים מהגאון הנ"ל, והיה שכרו בזה ובבא. אך שלא יבא לידי פסידא, גזירתי שלא ישיגו גבולו ולהדפיסו עד משך עשר שנים אחר גמר הדפוס, בלתי רשיון מאתו, והשומע תבא עליו ברכת טוב.

כ"ד המדבר לכבוד התורה יום ב' כ"ב שבט תקנ"ג לפ"ק
נאום ישראל בהמנוח הר"ר שבת ז"ל מ"מ דק"ק קאזניץ

הסכמה על ספר גבורות ה'

(נאווי דוואהר תקנ"ו)

הסכמת הרב המאור הגדול גאון תפארת ישראל החסיד המפורסם המקובל איש אלקי מגיד מישורים דק"ק קאזניץ

שמחתי כמוצא שלל רב, בשמעי מפי תלמידי הרבני המופלג מו"ה יעקב משה בהרבני הנגיד המפורסם מו"ה שלמה זלמן נ"י שהסכימה דעתו לדעת המקום להדפיס מחדש הספר **גבורות ה'** מה"ה הנשר הגאון הגדול מהר"ל מפראג זלה"ה, וכבר משה זכה וזיכה את הרבים בהדפסת ספר נצח ישראל מהגאון הנ"ל, לזאת יסמך משה במתנת חלקו אמרה נפשו בשאלתו ושאלת חכם לב יקח מצות, המתחיל המצוה אומרים גמור, אם אמרתי לספר תהלות הספר ירעם גבורותיו מי יתבונן, עתה שלא יהי שלוחי מצוה נזוקין, חלילה וחלילה לשום אדם להדפיס זה הספר הן ע"י כחו וכחו במשך שבעה שנים אחרי כלות גמר הדפסת זה הספר, דלא לעבור על השגת גבול וליקי ח"ו בארור, והשומע ישכון בטח ושאנן עד ביאת ינון.

כ"ד המשתוקק ומתאוה לשלות וגדלות ישראל בבנין אריאל א"ך אדר ראשון דההיא שתא **אשרי אדם** עוז לו בך
נאום ישראל בהמנוח הר"ר שבת ז"ל

הסכמה על ספר אור חדש

(ווארשא תקנ"ח)

הסכמת כבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הרב המאור הגדול גאון תפארת ישראל החסיד המפורסם המקובל איש אלהים מגיד מישורים מק"ק קאזניץ

כן בא לפני הרבני המופלג מהר"ר יעקב משה בהנגיד המפורסם מהר"ר שלמה זלמן נ"י מערסלב, ומענה בפיו אשר אדיר כל חפצו וחפץ ה' בידו יצליח לאדפוס אדרא ספר **אור חדש** אשר חיבר גאון תפארת ישראל מאור הגולה בעל המחבר ספר גור אריה, וכבר משה זכה וזיכה את הרבים שתנו מבאר מים חיים מספרי בעל המחבר הנ"ל אשר העלה על מזבח הדפוס, עתה אמינא יישר חילו להגדיל תורה ויאדיר.

גם היה כמוס עמדי חתום באוצרותי אוצר נחמד חמדה גנוזה כתבי קודש מקדושי עליון גאוני קדמוני אשר קדמונים אחזו שער לד' צדיקים יבואו בו ובקשר קשרא דמהימנותא לקוטי מה"ה כבוד הרב האי גאון על שם מ"ב גבורותיו מי ימלל, גם קונטרס מעט הכמות ורב האיות וזה שמו שער השמים. גם קונטרס שם טוב. וקונטרס מאמר פלוני אלמוני. ותפלת רבי יעקב ישגובא. וספר העיון להגאון רבי חמאי ראש המדברים. וסודות להחכם המקובל רבי יוסף גיטקאלי ז"ל. וקונטרס ספר ליקוטים שחיבר בש"ט בן הגאון הגדול נ"ע מפי הרב הגאון רבי שלמה בן אדרת זצ"ל לפירושו סודות התורה שחיבר רבינו משה בר נחמן זצ"ל הנקרא ספר היכל ה'. ומסרתי כל הכתבים הנ"ל שה"ה ההרי"מ הנ"ל ידפסם לזכות את הרבים, **ודעת כבוד הרב הגאון פאר הדור ה"ה מהר"ר לוי יצחק אב"ד דק"ק בערדיטשוב שיודפסו הכתבים הנ"ל**. לזאת דעתי מסכים לדעת הגדול שיעלה על הדפוס בכתבי הקודש ובאופן שלא לעשות שום הג"ה, רק כמו שנכתב הוא נקרא, והמבין יבין.

וכדי שלא יהיה מצוה הבאה בעבירה אשר יעבור אחד וירצה להדפיס עוד פעם שנית בלי רשיון מהרי"מ הנ"ל, לזאת חלילה חולין לפרוץ גדר משך שבע שנים אחר גמר הדפסת ספרים הנ"ל, והשומע יונעם ויאריך ימים.

היום ה' כ"ז מרחשון דהאי שתא והוכיח במישור לענוי ארץ לפ"ק פה ק"ק קאזניץ יע"א.

נאום ישראל בהמנוח הר"ר שבת ז"ל מ"מ דק"ק קאזניץ

הסכמה על ספר באר הגולה (נאווי דוואהר תקס"ד)

הסכמת כבוד אדומ"ו הרב המאור הגדול גאון תפארת ישראל החסיד המפורסם המקובל איש אלקי נ"י עה"י פה"ח מגיד משרים דק"ק קאזיניץ נ"י לנצח

כל צמא לכו למים, מי באר נשתה בדרך מלך חיים, חפרה אחד מנדיבי עם איש אשר ברוחו פי שנים, הנגלות והנסתרות מפז ומפנינים יקרות ה"ה המופלא שבחכמים, אביר הרועים, הגאון הגדול מהר"ל מפראג בספרו באר הגולה דלה דלה השביע צמאון נפש שוקקה לפענח נעלמים, ודבר כל חוקה הנמצא במאמרי רז"ל אשר הם מהבין נפלאים, כי סוד ד' ליראיו ועבדיו הנביאים.

והספר הזה יצא לאור בדפוס פראג שנת ישמ"ח לפ"ק, ומרוב ימים יחלפו למו ומועין כל רואה נעלמים, וישב משה ויחפור את הבאר הזאת ה"ה תלמידי ידידי הרבני המופלג מוהר"ר יעקב משה בהגביר המפורסם מוה' שלמה זלמן מייערסלוב, אשר כבר זיכה את הרבים בדברי הגאון הנ"ל בשלשה ספרים נגהם כספירים, ועתה הנה אליו ארבעה הידות, אשר על ארבעה אנו צריכין להודות, לתמכו ולהיות בעזרתו, למען לא יבוזו זרים יגיעו לעשות כתבניתו, לכן גזרתי אומר על כל המדפיסים הן במדינה אחרת והן אשר בצל מדינתנו חונים, חלילה להם לעשות כמתכונתו בלתי רצונו ודעתו עד עבור עשר שנים מיום דלמטה, והעובר על דברי חכמים ירד מטה מטה, אכן לשומע בקול ד' ועבדיו יברך חילו ופועל ידיו. כ"ד המדבר לכבוד התורה ומצות ד' ברה.

היום יום א' י' טבת צום אשר יהפך לשמחה ונס יגון ואנחה, תקס"ד לפ"ק פה"ק קאזיניץ.

נאום ישראל בהמנוח הר"ר שבתי ז"ל מ"מ דקאזיניץ

הסכמה על ספר נתיבות עולם (נאווי דוואהר תקס"ט)

הסכמת כבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הרב המאור הגדול גאון תפארת ישראל החסיד המפורסם המקובל איש אלהים מגיד משרים מק"ק קאזיניץ

מי יפאר גודל פאר וכבוד, כבוד ספר הנחמד מזהב ומפז, אשר חיבר כבוד הרב הגאון איש אלקי מאור הגולה מופת הדור, המנוח מהר"ל מפראג, אשר יצא טבעו בעולם בכמה וכמה ספריו הקדושים, וזה בערך שני מאות שנה אשר הדפיס ספרו נתיבות עולם, אמנם חדלו נתיבות לא שזפתו עין איה, אשר ספו תמו, ולא נמצא כי אם אחד בעיר, לזאת העיר ה' את רוח נדיבה תלמידי ה"ה הרבני המופלא בתורה וביראה הנגיד מו' יעקב משה יערסלובר נ"י בהרבני הנגיד האדיר מו' שלמה זלמן יערסלובר לזכות את הרבים, ישתו דברי הספר הנ"ל אשר כל נתיבותיה שלם בחכמה ויראת חטא.

לספר בשבח הספר היא למותר, וטמון באיש קא מיבעיא לי' אשר המפורסמות אין צריכין ראייה בקיום לקיים את דבריו אשר הכל נאמר ברוח הקודש, אמנם למיחוש שלא יעמוד אחר להשיג גבול תלמידי הנ"ל להדפיס גם כן, גלל כן אזהרתי מאד שלא יכוה העובר ולמיקים בארור, ולהשומעים יונעם.

כן דברי המצפה והמחכה לתשועה אמוני עם סגולה, נזכה לראות במהרה בנין עיר הקודש על תלה,

דברי המדבר לכבוד התורה ולומדיה ולמחזיקים בה

היום יום א' עשרים יום לחודש תמוז דההוא שתא תקס"ז לפ"ק פה"ק קאזיניץ יע"א

נאום ישראל בהמנוח הר"ר שבתי ז"ל מ"מ דפח ק"ק קאזיניץ

הסכמת הרה"ק מבארדיטשוב זצ"ל על ספר גבורות ה' (נאווי דוואהר תקנ"ו)

הסכמת הרב המאור הגאון הגדול והחסיד המפורסם המקובל איש אלקי נ"י ע"ה פ"ה [נר ישראל עמוד הימיני מטיש החזק] מאור הגולה אב"ד ור"מ דק"ק בארדיטשוב ודק"ק זעלחוב ודק"ק ריטשוואל

ה"ה הרבני המופלג מו' יעקב משה בהרבני הנגיד המפורסם מו' שלמה זלמן נ"י, כבר הוציא מכח אל הפועל פועל טבא אשר הדפיס ספר נצח ישראל מהגאון מהר"ל זלה"ה מפראג, ומשה לא פסיק טעמי אשר בהסכמה עלה להדפיס גם ספר **גבורות ה'** מהגאון הנ"ל, אך כי ירא משה מגישת אל עבודת הקודש שלא יגרום לו היזק שידפס איזה מדפיס גם זה הספר, לזאת ידי תיכון וזרועי תאמץ לה"ה מו' משה הנ"ל, שחלילה חולין בגזרת נחש לשום אדם להדפיס זה הספר במשך שבעה שנה מיום כלות גמר הדפסת זה הספר, והשומע תבוא עליו ברכת טוב. היום יום **כ"ב** אדר ראשון דההיא שתא ובאו מלכים ושרים יושבים על כסא דוד

הק' לוי יצחק בהגאון מהר"ם ז"ל

הסכמת הרה"ק מרוזין זצ"ל על ספר באר הגולה

חלק מהסכמת רבינו עיר וקדיש איש אלקים מרן רבי ישראל מרוזשין זצלה"ה זי"ע ועכ"י על ספר באר הגולה למרן מהר"ל מפראג ז"ל

(הובא בספה"ק דברי יואל פרשת וארא עמוד קס"ב ובח"ת תשי"ז פ' וארא)

כתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ולכאורה הוא פלא, למה יצטרך לך עתה נפלאות כבעת צאת מארץ מצרים. והנפלאות היו אז מה שהוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל מעמקי הקליפות, כידוע שהיו נשקעים במ"ט שערי טומאה והקדוש ברוך הוא הוציאם ביד חזקה. וכל זה היה אז בגלות מצרים שלא היה להם תורה נשקעו וירדו כל כך בעמקי הקליפות רחמנא ליצלן, אבל כעת שיש לנו תורת אמת שהיא חומה נשגבה לנו גם בגלות החל הזה, איך אפשר לירד כל כך שיצטרך לנפלאות גדולות כל כך כבעת צאת מארץ מצרים.

אבל הענין הוא כך, ידיד דיש נו"ן שערי קדושה, ולעומת זה יש נו"ן שערי טומאה רחמנא ליצלן, ושער הנו"ן שבטומאה הוא מינות ואפיקורסות, שעליה נאמר כל באיה לא ישובו. וישראל במצרים עם שירדו ונשקעו במ"ט שערי טומאה אבל לשער הנו"ן שהוא כפירה ומינות ואפיקורסות לא הגיעו, והיו מאמינים בני מאמינים והחזיקו באמונת אבותם בכל תוקף ועוז, וזה שהיה מציין אותם מבין הגוים כמו שאמרו ז"ל מלמד שהיו מצויינים בשם לשון ומלבוש, (ולולי) [ואילן] אבדה מהן חס ושלוש האמונה, לא היו מצטיינים עצמם מהגוים. ומה שאמר משה הן לא יאמינו לי, לא חס ושלוש שהיה מסתפק באמונתם, רק יען שהיה קבלה בידם שיהיו ארבע מאות שנה בגלות, והוא בא קודם הזמן, על כן חשש שלא יאמינו לו, אבל באמת היו מאמינים באמונת אבותם, כדכתיב ויאמן העם, ובזכות זה היה הגאולה, כמבואר במדרש. אבל כמעט קט נפלו ברשת המינות שהוא שער הנו"ן, ואז לא היה תקומה לשונאיהון של ישראל, כאמור כל באיה לא ישובו, ועל כן מיהר עליהן הקדוש ברוך הוא את הקץ, וזהו הנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו במצרים שהצילן משער הנו"ן הנ"ל.

ובגלות האחרון בעקבתא דמשיחא יהיה נפתח שער הנו"ן שבטומאה שהיא מינות ואפיקורסות רחמנא ליצלן, ושרי מעלה מן השמים ישליכו מינות ואפיקורסות עלי ארץ ויתפשט לאורכה ולרוחבה, וכל מדרך כף רגל יהיה מלא מינות ואפיקורסות וכפירה ופריקת עול תורה ומלכות שמים רחמנא ליצלן, עד שיצטרך לנפש ישראל כשר, התאמצות גדולה ויתירה להתחזק באמונה שלא יפול ברשתם, על כן הבטחנו הבורא כל עולמים על ידי נביאו, שכל מי שירצה להתחזק באמונה המורשה לנו מאבותינו יתחזק, ומן השמים יסייעוהו אחר התאמצותו שיתאמץ בכל כוחו להציל עצמו מפח יקשם, ויראה לנו נפלאות להצילנו מידם, כמו הנפלאות שעשה לנו במצרים, ועל זה נאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו.

בראשית

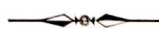
בה, ויאמרו האומות ליסטים אתם ולא ירשתם את הארץ, אלא בגזילה בא לידכם. והרמב"ן כתב גם כן (להלן פ' תולדות כ"ז, ה' - פ' אחרי י"ח, כ"ה) שכל מצות שבתורה משפטי אלהי הארץ, כלומר שכל המצות שבתורה הם שייכים דווקא בארץ (ועי' היטב להלן בעור אריה פ' ויגש מ"ז, י'). וכן כתוב בספר מלכים (ב, י"ז - כ"ז) כשגלו ישראל וישבו גוים בארץ ולא ידעו משפט אלהי הארץ וישלח בם ה' האריות, נמצא התורה היא משפט אלהי הארץ. ועיין בדברי הרמב"ן בפרשת תולדות בפסוק וישמור משמרת (להלן כ"ז, ה'). ולפיכך הוצרך לכתוב בתורה שמן הדין בא הארץ לישראל שהוא בראה והוא נתנה (ועי' היטב בס' תפארת פ"ט - ועי' להלן גור אריה סוף עקב):

ואם תאמר תינח פרשת בראשית, שאר סיפורים שנכתבו בתורה מאי איכא למימר (עי' הקשיא מורח), ואין זה קשיא גם כן, שאם היה נכתב פרשת בראשית בלבד לומר שהקדוש ברוך הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ישיבו האומות, שקר אתם דוברים, שלא נתן הקדוש ברוך הוא הארץ לכם, שאין הקדוש ברוך הוא עושה דינא בלא דינא (ברכות ה"ג), כי למה יטול הארץ מן האומות ויתן לישראל. אבל השתא שכתוב כל הסיפור שכל הדורות היו מכעיסין לפני הקדוש ברוך הוא עד שכא אברהם וקיבל שכר כולם (אבות פ"ח, ט"ז), נטל הארץ מן האומות ונתן הארץ לזרעו לנחלה, ולא לכל

אמר רבי יצחק וכו'. בראשית רבה (מד"ד כאן פ"א, ב'). אף על גב דאין סיפור אחד בתורה שלא לצורך, אפילו אחות לוטן תמנע (להלן פ' וישלח ל"ז, כ"ב, ועי' רש"י סוף האזינו ל"ב, מ"ז) כדאיתא בפרק חלק (סנהדרין צ"ט), אחר ששם תור"ה אינו נופל אלא על מצות התורה, שהרי לשון תור"ה הוא לשון הוראה להורות לנו המעשה אשר נעשה (עי' היטב זח"ג כ"ג). ולפיכך דווקא תורת משה נקרא תור"ה (פ' וזאת הברכה ל"ג, ד'), מפני שבה כתובים המצות. וכן פירש הרד"ק (ספר השורשים שורש יורה) שלשון תור"ה הוא לשון הוראה, אם כן אין ליכתוב בה (אלא) רק המצוות (ועי' ס' נתיבות ריש נתיב א' - ועי' בדרוש על התורה). תדע לך, שהרי ספר איוב שגם כן כתבו משה כדאיתא בבבא בתרא (דף י"ד), ואילו היה נכתב בתורה ספר איוב היה אסור לקרות באותה ספר תורה בציבור (שהתורה הוא אלא המצוות), לכך מקשה לא היה צריך וכו':

לפי שאם יאמרו וכו'. ואם תאמר דאכתי קשה דמאי ענין נתינת הארץ לישראל אצל מצות התורה, שכתוב זה בתורה, ואין זה קשיא, מפני שרוב מצות התורה תלויות בארץ (עי' היטב סוטה י"ד - הרבה מצוות), שהרי תרומות ומעשרות (קידושין ל"ז). ובנין בית הבחירה (עי' סנהדרין כ"ג, וברש"י) בארץ תולה, ואם אין הארץ לישראל לא יתכן אלו המצות כלל, שהרי באלו כתיב (פ' שופטים י"ז, י"ד) וירשתה וישבתה

הרב אברהם אבן עזרא בפרשת יתרו (כ, ב),
ע"ן שם:

שהיא מצוה ראשונה שנצטוו. וגיד

הנשה (להלן פ' וישלח לב, לב) שהיא לפני
החודש הזה לכם (ע"י מורח), על כרחך על ידי
משה גם כן נצטווה גיד הנשה לישראל, וכן
מילה (להלן פ' לך יז, יא), שהרי כתיב (פ' וזאת הברכה
לג, ד) תורה צוה לנו משה בנימטריא תרי"א,
ואנכי ולא יהיה לך (פ' יתרו כ, ב - ג) מפי הגבורה
שמענו (מכות כ"ג). דמאחר שגם מילה וגיד
הנשה מפי משה נצטוו, יש להתחיל מן
החודש הזה לכם מצוה ראשונה שנצטוונו
מפי משה. ואין להקשות אם היה מתחיל מן
החודש הזה לכם אם כן לא היה נכתב
בתורה מילה וגיד הנשה, דאין זה קשיא,
דאם היה מתחיל החודש הזה לכם היה
נכתב מילה וגיד הנשה אחר החודש, אלא
שעתה שהוצרך להתחיל בסיפור האבות
והמצוות שניתנו להם, שהם מילה וגיד
הנשה, לא הוצרך לחזור וליכתוב מה שכבר
נכתב. ומילה שחזר וכתב (ר"פ תזריע יב, ג), אין
זה אלא (רק) לדרשה, כדאיתא ביבמות בפרק
הערל (יבמות ע"ב), ובפרק רבי אליעזר דמילה
(שבת קל"ב):

ומה טעם פתח בבראשית. התחיל
להקשות מן כל הסיפורים עד
החודש הזה לכם, וסיים הקושיא ומה טעם
פתח בבראשית וכו'. ואין זה קשיא, שכך
הוא פירושו שלא היה צריך להתחיל (אלא)
רק מהחודש הזה שהוא בפרשת בא (י"ב, ב),
והקדים להתחיל אפילו מבראשית לספר
ענין הבריאה גם כן, והוא להחזיק הקושיא:

זרעו שהרי אמר לאברהם ידוע תדע כי גר
יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וגו' (להלן
פ"ו, י"ג), ולא נתקיים זה לא בישמעאל ולא
בעשיו, רק בזרעו של יעקב, שהיה הקדוש
ברוך הוא מביא אותם לשיעבוד, ונתקיים
בהם וגם את הגוי אשר יעבדו הן אנכי וכו'
(בראשית שם י"ד), עד החודש הזה לכם, ולפיכך
הוצרך ליכתוב כל הסיפור שהיו ישראל
בשיעבוד וגאל אותם, ולפיכך נתינת הארץ
לישראל, ולא לישמעאל ולא לעשיו:

והקשה הרמב"ן, דמאי קשה לרבי יצחק
שלא היה ליכתוב בתורה
בראשית, שאם לא כתב זה בתורה היה
עולה על הדעת שהעולם קדמון, ולא ברא
הקדוש ברוך הוא כלל העולם יש מאין, ומי
שיאמין שהעולם קדמון כמו שיאמין
אריסטו, וכל הניסים שהם בשינוי העולם
שבאו בתורה הם נמנעים, ואין לו תורה
כלל. ובחידוש העולם יש מאין כל הניסים
הם אפשרים שהרי גם הבריאה ברא הקדוש
ברוך הוא הכל יש מאין, ולמה לא נאמין
בחידוש ובריאות הניסים כולם. ואין זה
קשיא, שאין בריאת העולם ראייה על
הניסים שחידש הקדוש ברוך הוא, אדרבא
הניסים שחידש הקדוש ברוך הוא הם
ראייה על בריאת העולם, שחידוש הניסים
ראינו בעינינו, ואילו חידוש העולם לא
ראינו בעינינו, ואיך יהיה ראייה מן החידוש
(של החידוש עולם) על הניסים. וכן בפירוש אמר
הכתוב (פ' יתרו כ, ב) אנכי ה' אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים, ואילו אנכי אשר
בראתי שמים וארץ לא אמר (ע"י היטב ס' גבורות
פמ"ד - וס' תפארת פל"ז - וכן בדרוש לשבח'נ גרפס במתורותינו לס'
גבורות). וכן הרבה מצות תולה הכתוב
ביציאת מצרים, מפני שראינו זה בעינינו,
ואין אדם יכול להכחיש הנס, וכן פירש

הארץ רק לישיבה, לא למכור ולא למידי אחריתי, ולפיכך לא היו יכולין (ישראל) ליטול:

והא דבפרק חלק (פנהרין צ"א) דהשיב לכנען מה שקנה עבד קנה רבו, ההיא אתיא כרבי מאיר (קידושין כ"ג), דסבירא ליה דלעולם מה שקנה עבד קנה רבו. ועוד יש לומר דלא קשה, דוודאי שבע עממין לא היה הארץ בירושה להם, שהרי בחלקו של שם נפלה הארץ (רש"י לחלן פ' לך י"ב, ו), ולפיכך לא היה תשובה רק לבני כנען, אבל לא לכל האומות. והשתא לא יקשה גם כן דכאן משמע שהארץ היא של שבעה אומות, ולקמן (רש"י שם) משמע שהארץ נפלה בחלקו של שם (כן הקשה במזרחי), אלא הא דאמר כאן שכבשתם ארץ שבע עממין לאו דשלהם (של ד עממין) היה, אלא שבא לידכם שלא בירושה, שהרי מכנען כבשתם: ומה שפירש (רש"י) לקמן (פ' שלח י"ג, כ"ב) אפשר שבנה חם את כנען לבנו הקטן, לא קשיא, דאף אם תאמר שבחלקו של שם נפלה הארץ אין לך לומר (אלא) רק כי חם בנה הארץ לבנו הקטן, שהרי הארץ נקרא על שם כנען בנו הקטן (מכילתא בא י"ג, י"א). אלא על כרחך אף על גב שבחלק של שם נפלה הארץ היה חם כובשה מן שם אחיו, וקרא הארץ על שם בנו. ומה שפירש רש"י (לחלן פ' לך י"ב, ו) אצל והכנעני אז בארץ שכנען היה הולך וכובש הארץ מזרעו של שם, דמשמע בימי אברהם היה כובש. אין זה קשיא, שהרי אמר (אשר) היה הולך וכובש, דמשמע שכבר התחיל בימי חם, ועתה גמר הכיבוש. והרב רבינו אליהו מזרחי תירץ, דפירוש ליסטים אתם שכבשתם ארץ שבע עממין היינו שלא נתתם לבני שם גם כן חלקם. ואין זה במשמעות ליסטים אתם, שלא לקחו בגזילה כלום, והשתא שנפרש ליסטים אתם היינו שכבשתם ארץ שבע

שאם יאמרו האומות ליסטים אתם וכו'. ואם תאמר הלא מה שקנה עבד קנה רבו (פסחים פ"ח:), ואחר שנח נתן כנען עבד עבדים לאחיו (לחלן פ' נח ט', כ"ה) אם כן אין זה גזילה מה שלקחו הארץ מהם. ויש לתרץ דאצל מצות התלוים בארץ כתיב (פ' שופטים י"ז, י"ד) וירשתה וישבתה, ולא נקרא דבר זה מה שבא להם על ידי עבד שלהם ירושה, כי לשון ירושה משמע שהוא שלך מאבותיך (כבא בתרא ק"ז:). ומה שאמרו ליסטים אתם אינו רוצה לומר ליסטים ממש, רק (אלא) רוצה לומר דרך ליסטים לקחתם הארץ, ואינו דרך ירושה. וזוהי יש לתרץ, דאף על גב שנתן נח כנען עבד עבדים לאחיו לא נתן אותו עבד עבדים ליקח ארצו, דאם כן מה מהני החלוקה שהיה נח מחלק הארץ לבניו (רש"י לחלן י"ב, ו), אלא נתן אותו עבד עבדים חוץ מן הארץ שהיה לכנען, כדי שתתקיים החלוקה שיחלוק להם הארץ, והוי כאילו נתן נח הארץ לכנען על מנת שאין לרבו רשות בו (קידושין כ"ג), ולפיכך לא היה לישראל רשות בו. ואף על גב דבמסכת קידושין (שם) אמרינן אפילו נתן לו על מנת שאין לרבו רשות בו קנה רבו, אלא אם כן אמר על מנת שתצא בו לחירות דלא קנה רבו, דאפשר לחלק כיון שנתן אותו נח לעבד עבדים, וגם נח חלק הארץ לבניו, יש לומר דבתנאי זה נתן אותו לעבד עבדים על מנת שיהיה לו הארץ, כדלעיל, שתתקיים החלוקה, והשתא אם לוקחים ישראל הארץ אינו עבד, ולפיכך לא זכה ישראל בה. וזוהי יש לומר כיון שנתן להם הארץ לישיבתם, הרי הוא כמי שנתן דבר לעבד על מנת שיצא בו לחירות, דלא דווקא על מנת שיצא בו, אלא כל שפירש מה יעשה בו העבד לא קנה רבו המתנה. וכך מוכח בפרק קמא דקידושין, ונח כאשר חלק הארץ לבניו לא נתן לכנען

שנים, אף על גב שהרבה דברים דרשו רבותינו ז"ל שבשבילם נברא העולם:

אכונם עיקר סוד זה מה שנברא בשביל התורה הוא, כי ראשית כל הבריאה היא התורה שהיתה נבראת קודם שנברא העולם אלפיים (סדר באן פ"ח, ב), ואין דבר נברא באחרונה (אלא) רק ישראל, שהרי לא היתה אומה אחרונה לישראל, כי אדם ומואב נעשו לאומות קודם לישראל, וישראל באחרונה (ע"י ס' תפארת סופ"ג, וע"י ס' נבורות פ"ח

ולחלן בגור אריה פ' דברים פ"ב, פסוק ט'). ומפני שהתורה היא ראשית הכל ממנה נשתלשל הכל, ובשביל זה בשבילה נברא הכל (ע"י סדר וזהוהק ר"פ בראשית). כמו (למשל) האילן שהוא נטוע אינו גדל (אלא) רק בשביל העיקר שהוא ראשיתו, ובשבילו גדל, ומכל מקום תכלית גידול שלו להוציא פירות, ובשביל תכלית זה גדל וצמח, שאם אין הפרי שיצא בסוף לא היה גדל, וזה הוא שגורם גידול שלו. וכן ישראל שיצא באחרון מן כל הנבראים, והם שלימות כל העולם, וכאשר יצאו ישראל אז היתה שלימות כל העולם, ואז עמדה הבריאה, כי כבר הגיע התכלית והשלימות. לפיכך בשביל התורה נברא שהוא הראשית והתחלה, ובשביל ישראל שהם תכלית הכל. ובשביל כך נקרא גם כן ישראל ראשית (ירמיה ב, ג), כי התכלית הוא ראשית המחשבה. וכלל הדבר הזה שהעולם נברא בשביל דבר שהוא ראשית והתחלה לכל הבריאה, כמו התורה שהיה התחלה, כי מן התחלה נמשך הכל, וכן בשביל הדבר שהוא תכלית ושלימות הבריאה שבו יושלם הכל ובא בסוף, וזהו ישראל. ובשביל כך היה דבר בישראל שלא היה בכל האומות, כי לא תמצא אומה באחרונה כמו ישראל, מורה על שישראל הם משלימים כל העולם, ולפיכך הם באחרונה (ע"י ס' תפארת פ"ז - וס' תנצח פרק

עממין שהם כבשו מאחרים ליכא למימר, דהא ישראל גם מבני שם (ע"י רש"י להלן שם), ואם כן שפיר כבשו, דוודאי שם היה מחלק גם כן לבניו את חלק ארצו שהגיע לו, ומניין שנפלה הארץ בחלק ישראל, ואם לא חלק לבניו אם כן היו יושבים כולם בה, ולא היה לישראל ליקח הכל, כיון שכבר זכו בו כל בני שם, וכל אחד ישב בחלקו, הווי ישראל לגבי שאר הארץ מה שלא היה חלקם כאחר, ועדיין ליסמים הם, כי למה יקחו חלקים אחרים, ופשוט הוא:

אין המקרא הזה אומר וכו'. לקמן (ע"י ס' דברים הבאים) יפרש מפני מה צריך לדרוש הכתוב:

בשביל ישראל והתורה. בבראשית רבה (סדר באן א' ד'). ויראה לומר, מה שנברא העולם בשביל אלו שני דברים, דבתיב (משלי כ"ד, ד) כל פעל ה' למענהו, רוצה לומר, כל מה שנברא בעולם בשביל הקדוש ברוך הוא נברא ולכבודו נברא (יומא לח., וע"י ס' נבורות רפ"ח, וס' דרך חיים למתהלל אבות פ"א, מ"ב), כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו (ישעיה מ"ג, ז', וע"י אבות סופ"ו), ואין כבוד מן הנבראים, אלא (רק) כאשר יקיימו את מצוותיו ועובדים אותו, ואין זה רק באומה הישראלית, ועליהם נאמר (ישעיה שם, כ"א) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, שלכך יצרתי אותם כדי שיספרו תהלתי (וע"י היטב הביאור בס' גר מצוה למתהלל לחנוכה ח"א). וישראל אינם עובדים להקדוש ברוך הוא אלא במצוותיו שמקיימים את התורה, וזה בשביל ישראל ושבביל התורה נברא העולם, וכל שאר העולם נברא בשביל ישראל (ע"י יבמות ס"ג), ומפני שאלו שני דברים יש להם טעם נכון שבשבילם נברא העולם, הביא רש"י אלו

אלא לכך לעולם המלה סמוכה, מפני שפירושה ראשית של דבר, ובלשון אשכנז אירשטני"ש (ערשטענס), ולפיכך צריך שתהיה המלה לעולם דבוק לתיבה של אחריה, כמו ראשית דגנך (פ' שופטים יח, ד'), שרוצה לומר ראשית הדגן, ראשית ממלכתו (פ' נה י, י') ראשית המלוכה:

שאינן לך ראשית במקרא וכו'. וכאן אי אפשר לפרש סמוכה, מפני שאחר בראשית פעל עבר בָּרָא, ולא באה מלה סמוכה על פעל עבר (אלא) רק על שם דבר, לפיכך צריך לשנות גם כן הפועל לשם הפועל, וזהו שאמר אף כאן אתה אומר בראשית ברא כמו בראשית ברוא:

כמו תחלת דבר ה' וכו'. שגם שם צריך לשנות הפועל עבר שהוא דבר בשם, מפני מלה הסמוכה שהיא תחילת, וצריך לומר תחילת דיבורו שהוא שם:

בראשית הכל. כלומר שמלת בראשית סמוכה אל מלת הכל, ואף על גב שאין כאן מלת הכל, יש תיבות שהם מקצרים:

ועדיין לא גילה וכו'. ומה שלא הקשה קושיא זאת למעלה אצל ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה, ושם היה לו להקשות שאם היה בא להורות סדר הבריאה שהשמים קדמו והלא חמים קדמו (ע' עוד במורה), דלמעלה לא קשה מידי, דאף על גב שהשמים קדמו, מכל מקום השמים קדמו למה שנברא אחריהם, ולא קשה מה שכתוב בראשית ברא שמים וארץ שכך

י. ובדבר זה יתבאר מה שאמרו חכמים (יבמות ס"א.) אתם קרויים אדם, שהרי ישראל דומים אל האד"ם, שכל הבעלי חיים נבראו בראשונה והאדם באחרונה, לומר שהאדם משלים הכל (מבואר בדרוש למהר"ל שבת הגדול). וכן כל האומות נבראו ראשונה וישראל באחרונה, ודברים נסתרים הם ונפלאים מאד (וע' עוד ס' הנצח פ"ד - ולהלן גור אריה פ' מסות פרשה לא, פסוק י"ט, ובס' גר מצוה למהר"ל חנוכה ח"א):

ואם באתי לדרוש. רש"י בא ליישב הפשט, ופירש ראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תוהו ובוהו ויאמר אלהים יהי אור, ועיקר התחלת סיפור הבריאה יהי אור. וכך פירשו, בתחילת בריאת שמים וארץ, וכאשר הארץ היתה בהתחלת הבריאה תוהו ובוהו, אז (פסוק ג) ויאמר אלהים יהי אור ומה שהוצרך להמשיך הסיפור עד ויאמר אלהים יהי אור, ולא המשיך הסיפור עד והארץ (פסוק ב'), שאם כן היתה הווי' של והארץ נוספת, ולא היתה משמשת שום דבר, שהיה לו ליכתוב הארץ היתה תוהו ובוהו, ולפיכך המשיך הסיפור עד ויאמר אלהים יהי אור. אף על גב שגם הווי' של ויאמר אינה ווי' החיבור, מכל מקום היא משמשת להפוך העתיד עבר, אבל ווי' של והארץ לא היתה משמשת כלום (ע' כל זה במורה):

שאינן לך ראשית שאינו דבוק. יש טועים ואומרים שלכך בראשית הוא דבוק מפני התי' בסוף מילת בראשית, ואין זה כן, שאין זה תי' הסמיכות אלא אם כן פתח לפניו, כמו חַיַּת הַשָּׂדֶה (להלן כאן ב, י"ט), מצות ה' (יהושע כ"ב, ג'), והתי' שבבראשית היא תי' הנוספת כמו שארית (מלכים ב' - כ"א, י"ד).